

Les arts visuals

AIEMB. DAG

Sala de retratar dels fotògrafs Unal, a Girona, els anys 30.

Fotògrafs professionals i cineastes amateurs

DOLORS GRAU & JOSEP FERRER

El món de les arts visuals al final del segle XIX va experimentar una important revolució mercès a dues tècniques noves: la fotografia i el cinema. La imatge fixa i la imatge en moviment varen ser factors determinants per a la creació d'un nou concepte d'art i de lleure en el segle XX, tal com ho faran en el segle XXI les tecnologies multimèdia en la nova cultura *on line*.

Fons Ferrer/AMP

Jaume Ferrer, a començament de segle, va escriure un drama mitjançant el discurs visual.

Un invent dels anys trenta

La fotografia va néixer els anys trenta del segle passat, i els primers personatges que es varen acollir a aquesta nova tècnica varen ser els científics, els artesans, els metges... i els artistes. Però tots ells varen abraçar el nou invent com una eina auxiliar, com un element d'ajuda a la ciència, a la tècnica i a l'art. Les primeres fotografies es feien amb la voluntat de plasmar fidelment la realitat sobre una placa de coure argentada, moltes vegades encapsada en un estoig preciosista de cuir. Aquests primers daguerreotips eren retrats de persones de bona posició que podien pagar el que en aquells moments valia una fotografia (entre 20 i 60 rals, mentre que un treballador industrial en guanyava entre 4 i 7 diaris per una jornada d'onze hores), que paradoxalment imitava una pintura. Durant una bona colla d'anys va ser així: la fotografia com a retrat, com a imitació de les solemnes i estereotipades pintures que les famílies de la noblesa i de l'alta burgesia penjaven de les seves aristocràtiques estances. Però els preus varen anar

baixant al llarg del segle i la fotografia es va democratitzar fins a tal punt que a la segona meitat del segle XIX totes les famílies tenien el seu retrat fotogràfic; les més benestants els posaven darrere les finestres retallades dels àlbums familiars de moda.

La fotografia es va popularitzar i va provocar l'eclosió d'una nova professió: la del retratista. Però evidentment la fotografia no havia nascut solament per tal de satisfer els desitjos d'immortalitat dels vius, i ben aviat es va convertir en un nou mitjà d'expressió. Cap a la fi del segle va sorgir amb força un corrent anomenat pictorialista, al qual es varen adherir alguns fotògrafs gironins. Aquests autors preparaven una escena i hi posaven els diferents elements d'una història que després era captada per l'objectiu. Aquí s'acabava el primer pas: reflectir una història que havia estat prèviament ideada. Un cop impressionada en una placa de vidre, el resultat es revelava i es fixava sobre el paper. Però en mans dels pictorialistes aquest procés artesanal es convertia en pura alquímia. En els seus laboratoris la imatge era manipulada

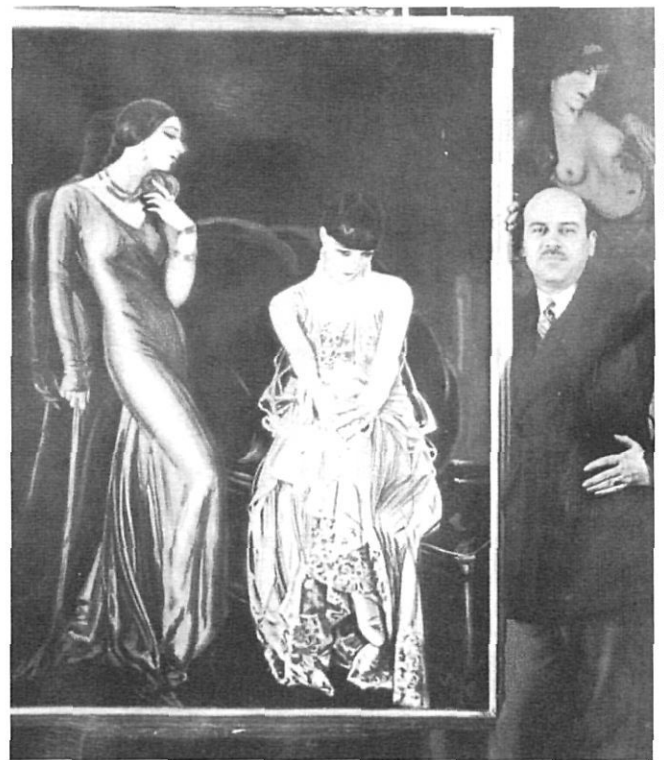
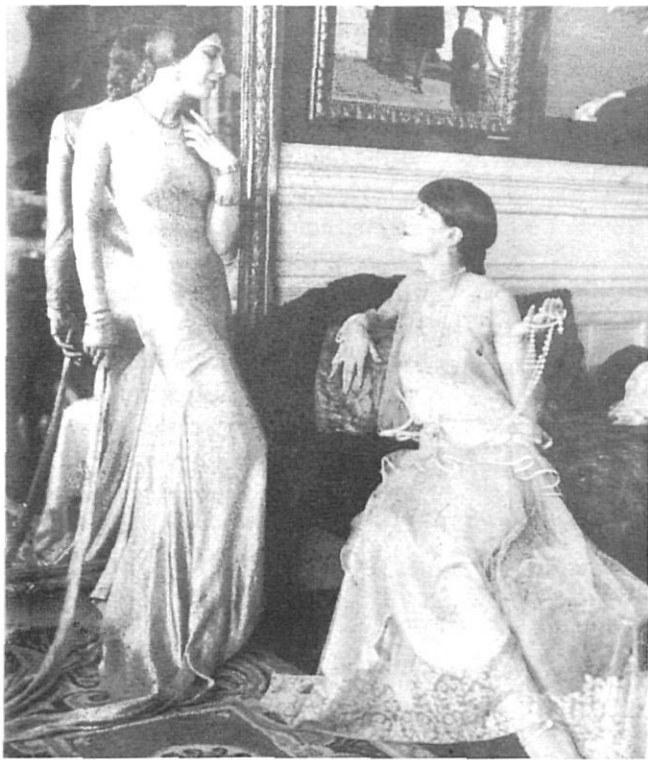
en la seva totalitat: els negatius es retocaven, els positius es dibuixaven fins a límits insospitats, els papers que s'utilitzaven tenien una gran varietat de composició i format, i els procediments emprats eren els més diversos: carbons, gomes bicromatades, etcètera. De fet, per als pictorialistes qualsevol procés era interessant si el resultat final servia per transformar la imatge fotogràfica en una imatge pictòrica. Dins els grans pictorialistes espanyols hi ha Ortiz Echagüe —que va plasmar el gran teatre de l'Espanya més profunda—, Pla Janini, Pere Casas, Miguel Goicochea... al costat de l'arbuicienc Antoni Campañà i el palafrugellenc Jaume Ferrer i Massanet.

Campañà, que va desenvolupar tota la seva vida professional a Barcelona, va ser un dels pictorialistes més reconeguts internacionalment, al costat de Pla Janini o d'Ortiz Echagüe, i fins i tot va fundar, amb aquest últim, una revista anomenada *Luz*. Campañà va fer una estada a Ale-

Una de les cinc imatges sobre la malaltia i la mort d'un vell realitzades per Jaume Ferrer.

Fons Ferrer/AMP

Col·lecció Clara Bussot

Emili Vilà realitzava els seus cartells a partir de les fotografies fetes a l'estudi.

manya l'any 1933 que va influenciar moltíssim la seva fotografia de creació, segons recollim del catàleg *La fotografia pictorialista a Espanya 1900-1936*, editat per la Fundació «la Caixa», on es diu que a Alemanya va assistir a «un curs de fotografia impartit per Willy Zielke, que va ser crucial en la seva manera de compondre la imatge fotogràfica». Tot i que Campañà s'inscriu en el pictorialisme tardà, en el catàleg abans esmentat es diu que en la seva obra l'autor es «decanta clarament cap al reportatge i deixa de banda els temes tradicionals de la fotografia pictorialista». De fet, encara avui Campañà és més conegut públicament pels seus treballs fotoperiodístics com a reporter d'esports en diferents periòdics catalans i com a editor de postals (fent companyia a Puig-Ferran) a partir dels anys cinquanta que no pas per la seva obra de creació.

Ferrer és un dels grans desconeguts de la fotografia artística a Cata-

lunya, malgrat la qualitat de la seva obra. Era pintor, escultor i fotògraf professional, però tot i que la seva producció com a retratista ja demostra la seva talla és en les seves peces pictorialistes on sobresurt amb força. Ferrer volia explicar històries en les seves fotografies, i per plasmar-les utilitzava com a actors tota la família (la dona, els fills, el pare, la mare, la germana) i els coneguts, que posaven en escenaris sovint domèstics. Fins i tot va arribar a narrar una història en cinc actes, sobre la malaltia i la mort d'un vell, que és una petita joia de narració fotogràfica (l'any 1845 ja ho havia assajat als EUA J.E. Mayell, que va escenificar el parenostre a través de deu daguerreotips). Però també va realitzar obres amb regust romàntic i amb elements irreal, sobretot peces on la protagonista era la figura femenina envoltada de fluxos, aurèoles i iconografia religiosa, que li conferien una aura d'irrealitat. Tampoc hem d'oblidar que Ferrer utilitzava de ve-

gades la fotografia com a eina purament de suport a la pintura: de vegades captava imatges que transportava mimèticament a la tela.

Aquests van ser els grans noms de la fotografia de creació en els primers anys de segle XX. Però hem de parlar també de la influència de la Renaixença dins el món de la imatge. La recuperació dels costums, de les tradicions, de la llengua, del patrimoni, de la literatura i de la història com a eines per al coneixement de les arrels catalanes per mitjà dels seus elements més singulars va tenir un bon aliat en la fotografia, que tenia un públic àvid d'imatges costumistes i paisatges pintorescos. De fet, els retratistes més coneguts actualment, com Fagnoli, Lux, Pons i Esquirol varen fotografiar personatges peculiars, oficis i construccions que es relacionaven amb els temes més nostrats i que varen ser protagonistes de sèries de targetes postals amb gran difusió durant la seva època.

Col·lecció Clara Bussot

Retrat fet per Emili Vilà, els anys 20.

Les avantguardes fotogràfiques

En la dècada dels anys vint varen aparèixer les avantguardes, en les quals la fotografia ja es distanciava definitivament de la pintura i prenia protagonisme per si mateixa. La manipulació de la imatge es continuava aplicant, però en aquesta ocasió no per ocultar o transformar la fotografia original, sinó a tall de collage o de fotomuntatge. L'exposició que va

organitzar la Fundació La Caixa l'any 1997 amb el títol *Les avantguardes fotogràfiques a Espanya*, comissariada pel fothistoriador Joan Naranjo, va ser una oportunitat excel·lent de recuperar aquells nous autors, entre els quals hi havia dos gironins: Salvador Dalí i Remedios Varo. El primer, fidel a l'escenografia de la qual es va envoltar i de manera paral·lela a la seva evolució pictòrica, va desitjar per sobre de tot manipular les fotografies per realitzar foto-

Una model d'Emili Vilà posa per a utilitzacions publicitàries.

Col·lecció Clara Bussot

En aquest traspàs de segle els ateneus, els centres culturals i les entitats excursionistes varen tenir molt a dir en la conservació i potenciació de la cultura catalana més tradicional, i varen ser els organitzadors d'exposicions, premis i concursos fotogràfics. En aquests esdeveniments hi participaven tant els fotògrafs professionals que se sentien lliures per realitzar obres de creació com els amateurs que aprofitaven per donar a conèixer la seva producció públicament. Campanya es va presentar a prop de dos centenars de salons internacionals, i va guanyar diferents premis; Ferrer en va obtenir dos (l'any 1899 al Saló Nacional de Fotografia de Madrid, i el 1922 al Centre de Lectura de Reus), i Fargnoli tres (l'any 1917 en el concurs convocat per l'Ateneo Tosense, el 1918 en el convocat per l'Institut Agrícola Catalán de San Isidro de Barcelona i el 1926 en el concurs de fotografies que té lloc per les Fires de la Santa Creu).

muntatges que transgredissin les realitats. Famoses són les fotografies realitzades l'any 1939 on els protagonistes eren nens: *Le pervers polomoff de Freud* i *Bebe mapamundi*. Les imatges que corresponen a aquests dos títols donen fe de l'ànim transgressor del seu autor: la primera mostra un nen menjant-se una rata, i la segona el cap d'un nen convertit en una bola del món de sobretaula. La segona autora, Remedios Varo, és una artista d'origen gironí, nascuda a Anglès, que també s'ha relacionat dins les esmentades avantguardes espanyoles. Igual que Dalí, era una artista vinculada al món surrealista, i va utilitzar la tècnica del collage en la seva producció fotogràfica. Els títols d'algunes de les seves obres recollides pel fotohistoriador Joan Naranjo són *La leçon d'anatomie*, *Discuten la madre de la raptora y el niño*, *Le pianiste masqué* i *Le message*.

Diametralment oposat tant al pictorialisme com al surrealisme, destaca també la figura d'Emili Vilà, un rellevant cartellista que va obtenir un gran prestigi en el París dels anys vint i que va utilitzar la fotografia com a mitjà d'inspiració per a la seva obra artística, sense preveure que les imatges captades per la seva càmera eren per si mateixes obres artístiques. Vilà, nascut a Llagostera, seleccionava les models, les vestia, les maquillava, les pentinava i els feia escenificar gestos, converses íntimes, somriures, per copsar-los amb l'objectiu. Charles Malexis, director del periòdic parisenc *Eva*, el va definir com "el pintor de les dones", i per sobre de tot va ser el retratista de la feminitat: una feminitat sensual, intimista, que normalment es desenvolupava en escenaris interiors propicis a les confessions entre dones, on els seus cossos, la majoria de les vegades nus o mig nus, explicaven històries moltes vegades prohibides. Retalls d'aquestes imatges es traslladaren als cartells i les pintures que va executar l'artista: en una obra

CRONOLOGIA	
1839	Daguerre presenta oficialment el procediment del daguerreotip a París.
1860	Comencen a aparèixer les primeres galeries de retratistes amb caràcter permanent a les ciutats de les comarques de Girona. Final del segle XIX. Apareix el pictorialisme, que defensa la fotografia com a mitjà per a la producció artística, i converteix l'obra fotogràfica en una obra pictòrica per mitjà de procediments pigmentaris.
1899	Al Cinematògraf Demeny, instal·lat a la plaça de Sant Agustí de Girona, es projecten unes pel·lícules amb imatges de la ciutat.
1900	A Barcelona hi ha més de tres mil fotògrafs amateurs.
1903	Aparició dels autocroms, fotografies a color.
1917	Projecció a Torroella de Montgrí d' <i>El secret del mar</i> , pel·lícula filmada, en bona part, a les platges de l'Estartit.
1925	Estrena al Coliseu Imperial de <i>Ferias y Fiestas de San Narciso</i> , amb molt d'èxit.
1930	Antoni Varés fa la seva primera pel·lícula, <i>El rapte de Maria Rosa</i> .
1930	S'inicien les avantguardes fotogràfiques, com a resposta als temes costumistes dels pictorialistes i els seus procediments pigmentaris.
1932	<i>Organitzacions Garbí publica el manifest «Per un cinema amateur a Girona»</i> , en el qual es demana la unió dels cineistes gironins.
1933	Vetllades de cinema amateur als locals del GEIEG.
1938	<i>Llei de censura, que en el cas de la fotografia és competència de la Sección de Fotografía de la Dirección General de Prensa y Propaganda</i> . Queda prohibida qualsevol imatge que atempti contra els principis fonamentals del règim i la moralitat.
1950	Rodatge de <i>Pandora y el holandés errante</i> , d'Albert Lewin, a la Costa Brava.
1951	Es funda l'AFIC (Asociación Fotográfica y Cinematográfica de Gerona y su Provincia).
1961	Fixació del color amb Kodachrome II.
1962	Es celebra a Sant Feliu de Guíxols el Primer Festival Internacional de Cinema Amateur de la Costa Brava.
1966	Apareix <i>Presència</i> , a la portada de la qual surten imatges a tota plana.
1969	Al cinema Orient de Girona, sala d'art i assaig, estrena d' <i>Amor adolescente</i> , de Jordi Lladó.
Anys 70	Desaparició de les galeries i els laboratoris artesanals i generalització del color.
1977	Antoni Martí acaba <i>Hic Digítur Dei</i> , una primera culminació de l'estètica i posició de la seva obra.
1977	Es funda a Banyoles el col·lectiu 3 Peus.
1978	Josep Maria Oliveras i Jordi Casals funden la galeria Desalt a Salt.
1980	Quim Bosch, Joan Comalat i Ramon Panosa funden la Spectrum Gallery a Girona.
1984	Exposició a la casa de cultura Tomàs de Lorenzana sota el nom d' <i>11 fotògrafs-Girona 84</i> . Hi participen Joan Comalat, Jordi Soler, Jordi Sánchez, Quim Bosch, Josep Capellà, Quim Curbet, Carme Masià, Joaquim Puigvert, Francesc Vinyeta, Ferran Artigas i Rosemarie Troste.
1986	Es crea el col·lectiu 9 de 9, del qual formen part els fotògrafs Artemi, Carles Mitjà, Jordi Sánchez, Carles Romaní, Anna Caballero, Joan Castro, Manel Lladó, Salvador Guardiola i Maria Geli.
1988	Primera edició del Festival de Cinema de Girona.
Anys 90	S'inicia la revolució digital.

podem descobrir la silueta ondulada de la dona d'una fotografia, en un altre hi retrobem aquella mà que graciosament està assenyalant un objecte

o una història que està passant en un punt indeterminat, o aquells dits que juguen amb les perles del collar, o el perfil del rostre d'una dona, etcètera.

PERSONATGES

Jaume Ferrer (Palafrugell 1872 - 1922)

Fotògraf pictorialista. Els seus retrats mostren una meticulosa posada en escena teatral (estudiat enquadrament, decoració i postures dels personatges) i una gran varietat de retocs fotogràfics, que van des dels indispensables per tal de corregir llums fins a aquells destinats a millorar l'aspecte físic de la persona retratada. Va participar en diferents certàmens, una fotografia de l'altar de Sant Sebastià de Palafrugell va ser premiada amb una menció honorífica a Madrid l'any 1899, i una altra imatge va ser guardonada amb la medalla de bronze al Saló Nacional de Fotografia, organitzat pel Centre de Lectura de Reus l'any 1922.

Valentí Fargnoli (Barcelona 1885 - Girona 1944)

És el fotògraf més conegut de les comarques de Girona. Es va presentar a nombrosos concursos fotogràfics, en els quals va obtenir diversos guardons. Va ser redactor artístic d'"El Suplemento Literario" d'"El Autonomista", i les seves imatges varen ser publicades en diferents publicacions. D'entre la seva producció fotogràfica més creativa cal destacar els seus conjunts de masies, de paisatges i d'escenes costumistes.

Emili Vilà (Llagostera 1887 - 1967)

Va ser un important fotògraf aficionat que va utilitzar la fotografia com a eina preliminar del seu treball professional, que era el de cartellista, parcel·la en la qual va tenir un important renom en el París dels anys vint. Com a fotògraf destaca per les seves fotografies de nus femenins en els espais interiors de les seves cases de París i de Llagostera, i per la utilització del color en obres dels primers anys 10.

Antoni Campañà (Arbúcies 1906 - Barcelona 1989)

Es va iniciar en la fotografia als setze anys, com a aprenent en un estudi de Barcelona. Inscrit en el corrent pictorialista, va ser un dels autors que va tenir més projecció internacional, al costat de Joaquim Pla Janini i de José Ortíz Echagüe. És autor del llibre *Orienta-*

ciones fotogràfiques (1946), i de treballs sobre la història de la fotografia a Catalunya. A Campañà se'l coneix sobretot com a reporter gràfic d'esports (*La Vanguardia* i *El Día Gráfico*) i com a editor de targetes postals, aquesta última etapa a partir de l'any 1951, amb Joan Puig-Ferran.

Salvador Dalí (Figueres 1904 - 1989)

El genial pintor empordanès també es va dedicar a la fotografia, i està considerat com un dels components de les avantguardes de la primera meitat d'aquest segle. En les seves fotografies, igual que amb la pintura, cercava la manipulació de la imatge per transformar i transgredir la realitat.

Antoni Varés (Llagostera 1909 - Girona 1966)

El 1931, després d'una estada a París, va tornar a Girona i realitzà el seu primer film, *El rapte de Maria Rosa*. El 1936 redactà el projecte de reglament de la Secció de Cinema Amateur del GEIEG. Després d'haver creat i organitzat «Las tertulias cinematográficas de los viernes» al local de l'AFIC, va filmar *L'home del sac*, pel·lícula que obtingué diferents premis.

Tomàs Mallol (Sant Pere Pescador 1923)

És autor de 31 curtmetratges, alguns guardonats en festivals internacionals de cinema, fundador de la Unió de Cineastes Amateurs i creador de la col·lecció que porta el seu nom i s'exposa al Museu del Cinema de Girona.

Joaquim Puigvert (Vilobí d'Onyar 1928)

Ha realitzat més de 30 pel·lícules de diferents metratges, com *Esclops d'artesanía* o *Un rajoler*, guardonada en l'apartat de documentals del Festival Internacional de Cinema de Sant Sebastià.

Antoni Martí (La Bisbal d'Empordà 1947)

Autor d'una extensa filmografia, caracteritzada per la seva varietat i per la coherència dels temes que tracta: *El pallasso espanyat*, *Hic Digtur Dei*, *Underworld*, *Una nit a Casablanca...* També destaca per la seva nombrosa videografia, com *El tren petit*, en la qual es dedica a recuperar imatges de diferents autors.

Joan Comalat (Girona 1953)

Ha presentat una vintena d'exposicions individuals, en l'última de les quals, el 1998, ha fet un balanç dels seus vint-i-cinc anys de fotografia artística. Infatigable investigador de noves idees plàstiques, Comalat cerca la llum, el moviment i la manipulació de les imatges en el laboratori per completar sèries fotogràfiques sempre sorprenents.

"Nu femení a contrallum", de Josep Capellà, de l'any 1997.

La Guerra Civil: punt i a part

La Guerra Civil va significar un punt i a part també per a la fotografia. El règim dictatorial instaurat després del conflicte va frenar i prohibir tot procés creatiu, i qualsevol imatge pública que no recollís el que el règim volia reflectir estava destinada a la invisibilitat. El franquisme no posava traves als *minuters*, però altres parcel·les com la de la creació o la del fotoperiodisme ho varen tenir més difícil. Franco va esborrar el nu de la història de l'art —excepte per a aquelles edicions de luxe de nus eròtics que només podien ser adquirides per un grup molt reduït de gent adinerada— i va controlar ferriament el sector de la comunicació, ja que veia en la informació escrita i gràfica un perill potencial per al sosteniment del règim. En el dis-

seny dels periòdics dels anys quaranta la imatge havia perdut terreny davant el text, el qual omplia aclaparadorament els fulls amb comptades insercions gràfiques, sovint per a major glòria del Generalísimo i la seva croada. A final dels anys quaranta i sobretot en els cinquanta varen començar a aparèixer altra vegada imatges en els mitjans de comunicació de la mà dels fotògrafs oficials, Narcís Sans i Pablito (Pablo García Cortés), que eren els qui tenien el beneplàcit per realitzar-les i publicar-les. A aquesta fotografia oficial se li varen afegir, en els anys cinquanta i seixanta, els *minuters* i els fotògrafs ambulants que plasmaven qualsevol esdeveniment que es produís en el seu àmbit geogràfic (casaments, bateigs, comunions, actes socials) i els turistes a la platja. I encara hi hauríem d'afegir els autors i editors de targetes, que veien en la ven-

da als turistes de retalls de la Costa Brava una manera ràpida i estimulante d'obtenir un sobresou.

El món de la imatge a la capital barcelonina era absolutament diferent que a comarques. Allí varen aparèixer nous mitjans de comunicació com *Destino*, que servien de laboratori d'assaig per a joves fotògrafs com Xavier Miserachs, els quals —conexedors i impressionats per l'obra de Pere Català Roca, que cercava la fotografia pura i sense manipulacions— varen transformar la fotografia en un document social. Miserachs va iniciar ben aviat la seva relació amb les terres empordaneses i va crear una empresa fotogràfica a Calella de Palafrugell amb el nom de Labo-I. Aquesta experiència comercial va ser molt efímera, però va fer que Miserachs consolidés el seu enamorament per l'Empordà i que no solament en plas-

TEXTOS

La fotografía documental y un fotógrafo gerundense

Nuestro querido colega «La Veu de Catalunya» ha organizado un certamen de Arte Fotográfico, cuyas bases publica en su edición de anteaer. Para el mejor orden del concurso establece cuatro secciones, que son: la artística, la documental, la estereoscópica y la de debutantes.

A propósito de este elogiabile certamen, creemos del caso referir nuestro comentario al arte fotográfico y singularmente al aspecto documental que la fotografía representa.

No hay duda que las antiguas de conocimientos históricos, tan escasos e imperfectos, que se limitaban a los antiguos monumentos, a los restos fragmentarios, a los viejos pergaminos, que tantos trabajos y sinsabores ocasionan para su interpretación a los eruditos. Los actuales tiempos ofrecen en cambio un arsenal copioso de documentación gracias a los enormes adelantos del progreso humano; hoy día todos los inventos modernos, cada uno en su aspecto, contribuyen a fijar la huella de los actos y de las ideas individuales y colectivas, con una abundancia, una profusión y una minuciosidad, que si en algo dificultan la labor crítica, es precisamente para desentrañar la valoración de los materiales que en abundante cantera se ofrecen al estudio de los investigadores y de los críticos. Pero entre todos estos elementos hay dos que sobresalen en primer plano: la imprenta y la fotografía.

La fotografía es documentalmente un tesoro imponderable de utilidad y precisión, y por ende se hace preciso que sea tenida cada día más como un verdadero arte, elevando su categoría en el lugar de honor que le corresponde y otorgándole la importancia que realmente tiene. Por esto nos parecerá poco todo cuanto se haga para elevar el arte fotográfico y sobre todo para estimular a sus adeptos con toda clase de emulaciones y provechos.

La iniciativa del colega barcelonés merece todo elogio y hace desear que sea fecunda su ejemplaridad.

Descendiendo del orden genérico al aspecto particularista de la cuestión y observando lo que en este terreno se nos presenta como inmediato no podremos menos de poner de relieve la labor meritísima del artista fotógrafo gerundense Valentín Fagnoli, cuya modestia es una condición que aquilata sus méritos y su esfuerzo casi anónimo. Permanentemente expone Valentín Fagnoli las muestras fragmentarias de su trabajo, en una vitrina de la Farmacia del Dr. Pérez Xifra; nosotros que sentimos la comezón de tantas inquietudes, no sabemos resistir el gozo de detenemos unos minutos a contemplar las periódicas renovaciones de las postales que exhibe Fagnoli en el indicado lugar, representativas de todo lo artístico, de lo típico u de todo lo que tenga un interés, de nuestras comarcas gerundenses. Por allí desfilan pueblos y paisajes y monumentos y objetos de arte, en su mejor aspecto y sacados con una pulcritud y buen gusto dignos de respeto y de elogio.

Estamos seguros de que Fagnoli tiene fotografiado lo más relevante de nuestros tesoros colectivos y que su colección fotográfica ha de tener un valor documental incalculable. Es preciso dedicar nuestra atención al humilde artífice y exhumar su obra para que no quede en zaga de la de su hermano Adolfo.

Sean por tanto estas líneas un homenaje al artista fotógrafo y a la par el inicio de la divulgación de su obra, que será objeto de nuestra atención en ocasiones sucesivas. A la vez será nuestra tarea una aportación modesta, pero entusiasta, al mayor esplendor del arte fotográfico catalán.

(Publicat al *Diario de Gerona* del dia 25 de febrer de 1928, i recollit per Emili Massanas i Burcet en la seva investigació sobre els fotògrafs gironins).

“Bebe Mapamundi”,
de Salvador Dalí,
de l'any 1939.

més els paisatges amb la seva càmera fotogràfica sinó que hi fixés la seva residència, concretament a Esclanyà, els últims anys de la seva vida.

En canvi, el panorama fotogràfic de Girona dels anys cinquanta i seixanta a les comarques de Girona era desolador i evidentment a anys llum del que succeïa a la capital barcelonina. Tot i així s'iniciaren uns tímids intents de renovació que es convertiren en els referents del canvi que es va produir en els setanta. A Girona es creà l'Agrupación Fotográfica y Cinematográfica de Gerona y su Provincia, que posteriorment es consolidà com una de les més importants i significades associacions gironines; i a Olot també va tenir gran importància una altra entitat: l'Amateur Club Fotogràfic i Cinematogràfic de la Sociedad Industria y Comercio d'Olot. De totes maneres la fotografia professional de qualitat a les terres de Girona encara era pràcticament nul·la i les millors aportacions les feien els fotògrafs amateurs, com Joaquim Puigvert des de Vilobí d'Onyar i Joan Costa des de la Garrotxa, que varen destacar tant en la imatge fixa com en la imatge en moviment i que després de trenta anys encara continuen impressionant pel·lí-

cules. Del primer cal destacar els retrats que ha fet dels últims representants d'uns oficis tradicionals que estan condemnats a desaparèixer, i del segon que ha copsat el paisatge amb uns ulls totalment innovadors.

Un fet cabdal per al desenvolupament de la fotografia en els seixanta va ser l'aparició de *Presència*. Un cop d'ull a les portades d'aquesta revista fa avinent que la fotografia havia iniciat el camí cap a la seva consagració, amb agosarats primers plans a tota pàgina que substituïen el text, en un intent de distreure la censura. Eren les noves fotografies de Jordi Soler, Lluís Bonaventura, Sebastià Martí fill, que es convertiren en el model a seguir per a les properes generacions, juntament amb Carles Vivó, Josep Maria Boladeras i Ramon Vilà. La segona meitat dels setanta va ser l'etapa reina de la fotografia: Jordi Mestre i Josep Ca-

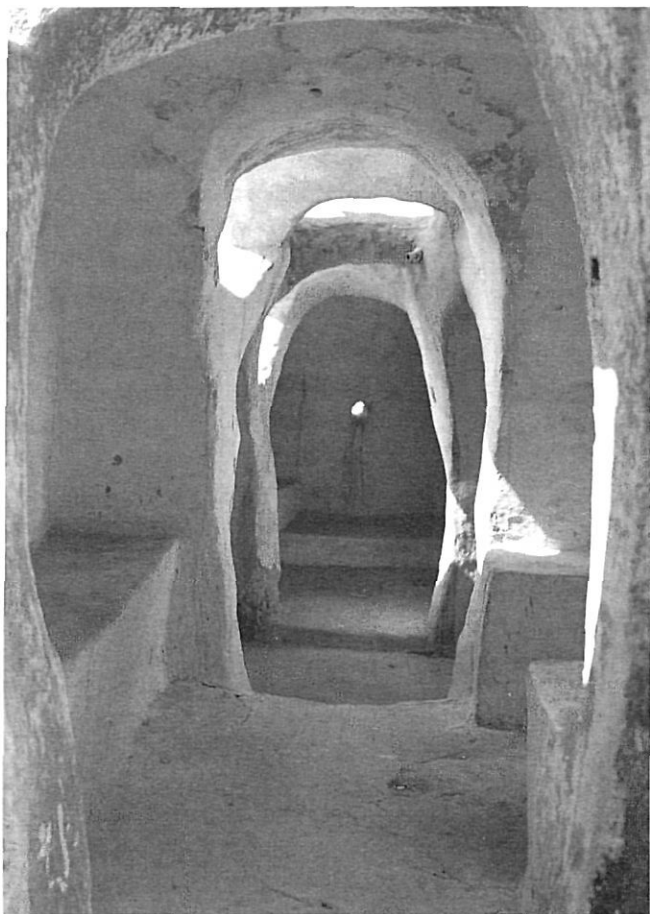
pellà, autors empordanesos, varen començar a fer les seves primeres exposicions individuals; Pep Callís, des de la Garrotxa, compaginava les seves tasques com a creador en imatge fixa i en imatge en moviment, i a Banyoles es va fundar el col·lectiu 3 Peus, que va organitzar debats i exposicions a la Llotja del Tint de Banyoles, amb la presència d'Esclusa, Navarro, Fontcuberta, etcètera.

El paper dels mitjans de comunicació va ser decisiu per a la transformació de la fotografia, i molts dels futurs artistes varen iniciar el seu aprenentatge en les redaccions dels diaris. És el cas de Joan Comalat, Jordi Mestre i Josep Maria Oliveras, tres autors que han evolucionat molt en aquestes dues dècades. Comalat de seguida va entrar en contacte amb Barcelona i va assistir als cursos impartits per la galeria Spectrum. La re-

cerca és el pal de paller de la seva producció artística, i per això les seves sèries fotogràfiques són un constant laboratori d'idees plàstiques en què juga amb el tema, la llum, la forma, el color, el moviment i tot el que és manipulable en un laboratori. Ha presentat una vintena d'exposicions individuals, l'última de les quals es va inaugurar al centre Rodríguez Amat l'any 1998 com a balanç del seus vint-i-cinc anys de fotografia artística, amb la selecció d'imatges de diferents sèries: *Quasimetries*, *Estampes*, *Faces*, *Carnatges* i *Transkitecturs*. Fotògraf artístic, de premsa i de moda, té obra a l'International Center de fotografia de Nova York, al comú d'Encamp d'Andorra, al Sygma de París i a la Photographer's Gallery de Londres, i el catàleg de l'agència internacional Age-Fotostock inclou producció seva. Jordi Mestre s'ha convertit per

"Estudi de les textures en una arquitectura interior", de Joan Costa.

"Formes orgàniques de l'arquitectura interior mediterrània", de Pep Callís.

Peça d' "Ànima Tèxtil" de Jordi S. Carrera, de l'any 1998.

sobre de tot en un especialista en la conservació i la restauració de les imatges, i ha publicat un manual sobre aquest tema que és ja un treball de referència per als professionals. Josep M. Oliveras va ser el primer redactor gràfic de *Punt Diari* (actualment *El Punt*), continua vinculat en el món dels mitjans de comunicació com a *free-lance* en nombroses publicacions i agències (*Cover*, de Madrid, i *Vit*, de París) i ha vist com prestigioses revistes internacionals (algunes de tan conegudes pel gran públic com *Geo France* i *Vogue*) han publicat les seves obres. Oliveras té una llarga experiència internacional i sobretot cal destacar els seus treballs a Mèxic DF (coordinador del departament de producció de mitjans audiovisuals a l'Escuela Nacional de Antropología e

Historia, ENAH), l'Estat francès (documentalista per al documental *Trostky*, dels canals francesos de televisió FR-3 i La Sept) i Còrsega.

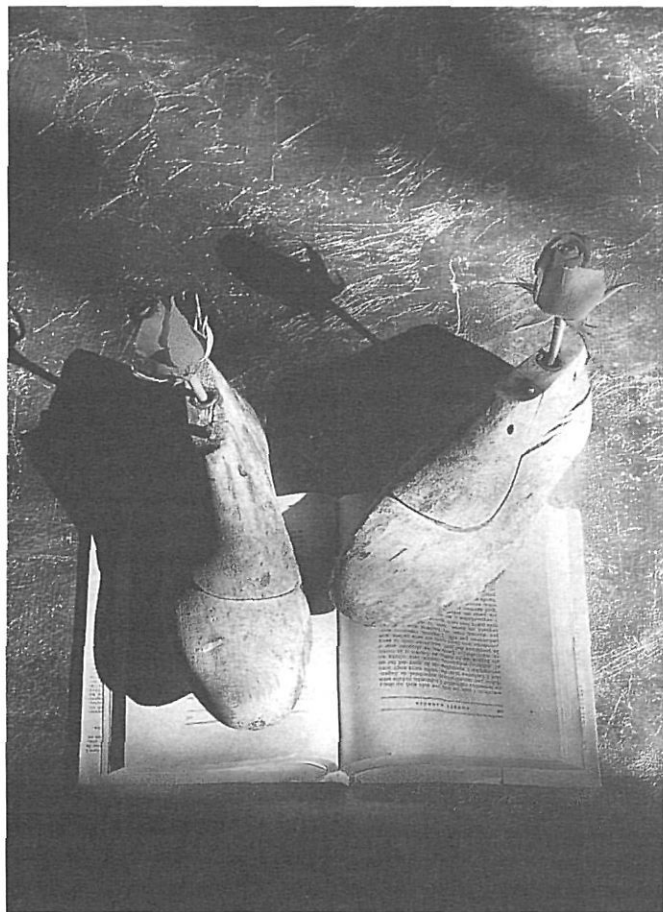
El 1984 es va organitzar una exposició a la casa de cultura Tomàs de Lorenzana amb el nom d'*11 fotògrafs-Girona 84*, on varen participar Joan Comalat, Jordi Soler, Jordi Sánchez, Quim Bosch, Josep Capellà, Quim Curbet, Carme Masià, Joaquim Puigvert, Francesc Vinyeta, Ferran Artigas i Rosemarie Troste. L'any 1986 es va crear el col·lectiu 9 de 9, del qual formaven part els fotògrafs Artemi, Carles Mitjà, Jordi Sánchez, Carles Romani, Anna Caballero, Joan Castro, Manel Lladó, Salvador Guardiola i Maria Geli. Tòt i això, els vuitanta no van ser precisament molt favorables per al sector fotogràfic. Del

nombros grup de fotògrafs de premsa que varen créixer al voltant de *Punt Diari* (actualment *El Punt*) i *Los Sitios* (actualment *Diari de Girona*), alguns varen deixar l'activitat fotogràfica i d'altres varen reconvertir-la.

En canvi, a la dècada dels noranta s'ha vist una certa reactivació, i el nom que més ha sobresortit, juntament amb els esmentats anteriorment, és el de Jordi S. Carrera, que ha realitzat diferents exposicions individuals. Carrera ha estudiat profundament les tècniques tradicionals i ha investigat sobre emulsions i suports fotogràfics; el resultat s'ha pogut veure en exposicions com *Ànima tèxtil*, de l'any 1998, on el suport de la imatge era la tela, o a les més recents, en què el seu àmbit de recerca i de manipulació han estat les fotografies

Fotomuntatge de Joan Comalat, de la sèrie "Carnatges", de l'any 1998.

"Els peus de pàgina", de Josep M. Oliveras, de l'any 1999.

Polaroid. Aquesta nova revifalla ha estat propiciada per dos aspectes prou diferents: la recuperació de la imatge antiga com a document per a la història i la invasió de les imatges en la nova societat de la comunicació. Aquests dos elements han posat de moda la imatge, que ha estat la protagonista de llibres, exposicions i esdeveniments col·lectius periòdics (com la Primavera Fotogràfica, Olot Fotografia, El Dret a la Mirada) o puntuals (com el dia de la fotografia organitzat l'any 1999 al bosc de can Ginebreda). Amb l'organització d'aquests esdeveniments monotemàtics els diferents espais ciutadans exhibeixen pràcticament de manera obligada una bona selecció d'imatges, i el món fotogràfic també esdevé protagonista de cròniques en els periòdics.

La creació audiovisual: entre el documental i la ficció

Després d'haver tractat el món de la fotografia, passem al de l'audiovisual. En primer lloc, cal advertir que qualsevol imatge enregistrada en una pel·lícula o en una cinta de vídeo constitueix un document històric de primer ordre. La seva preservació és fonamental per conèixer aquest segle, caracteritzat, a diferència dels anteriors, per una gran abundància de textos escrits, ja sigui en diaris, revistes, llibres, etc. Els historiadors especialitzats en l'estudi d'aquesta època hauran de recórrer inevitablement al material filmic per poder sintetitzar o bé completar les fonts gràfiques.

Anem a referir-nos als documentals i a les pel·lícules de ficció rodats a les nostres terres. En el cas dels primers, els més antics són inseparables de les primeres projeccions de cinema. Aquestes es feien en barraques instal·lades a diferents places i carrers, especialment durant les Fires i Festes de Sant Narcís, on s'ensenyava al públic el nou invent presentat a París pels germans Lumière el 28 de desembre de 1895. La informació més antiga l'hem trobat al suplement literari del diari local *El Autonomista*, concretament del 29 d'octubre de 1899, i fa referència a una sessió organitzada pel Cinematògraf Demeny, situat a la plaça de Sant Agustí, en la qual es projectaren unes vistes animades de Girona i unes imatges del mercat, el pont de

**I FESTIVAL INTERNACIONAL
DEL FILM AMATEUR DE LA
COSTA BRAVA**
20-28 MAYO 1962
DIA 23

Programa para hoy Today's Play-Bill
Programme pour aujourd'hui
Programm für heute

IO E LAUA M. Coccoli Italia
ARGUMENTO

REPORTER MECANICO Delmiro de Ceralt España
DOCUMENTAL

EROS Marcel Fraikin Bélgica
ARGUMENTO
1.º PREMIO FESTIVAL INTERNACIONAL DE CANNES

FANTASIA DEL PUERTO Antonio Medina España
FANTASIA EN COLOR

C'EST ARRIVE DEMAIN M. Fraikin Bélgica
ARGUMENTO
2.º PREMIO CONCURSO NACIONAL DE BELGICA

SETTE MINUTI Paolo Capotteri Italia
ARGUMENTO

CINEMA VICTORIA: 10 h. NOCHE
On the front sea Dans le promenade
An der Promenade

Programa de mà del "Primer Festival Internacional del Film Amateur de la Costa Brava", de l'any 1962.

Pedra, la sortida dels treballadors d'una important casa constructora, gent sortint d'una església i la Rambla en un dia festiu. Vuit anys més tard, es pot llegir al mateix diari una notícia relativa al Cinematògraf Sport, en què es destaca la pel·lícula *Sortida dels operaris de la casa Planas i Companyia*, que va tenir tant d'èxit quan va ser estrenada, uns anys abans. El 31 de gener de 1907 i a la mateixa instal·lació es van projectar altres films, en un dels quals hi surtia el popular Pepet Gitano. Les nostres tradicions atreïen les productores més importants del moment, com la Pathé Frères, que va voler enregistrar la processó de Dijous Sant a Verges el 1918.

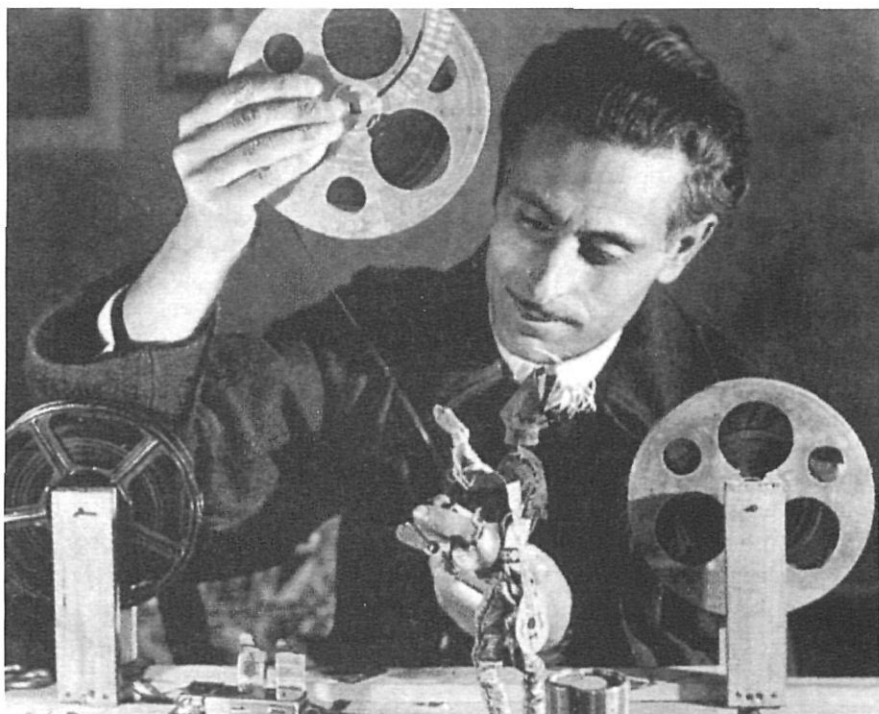
A la dècada dels anys 20 el cinema ja era una espectacle ben conegut i consolidat a la majoria dels pobles, igual que el futbol. No és d'estranyar que al Coliseu Imperial

es pogués veure la inauguració del nou camp amb el partit disputat per la UD Girona i el FC Barcelona, filmat per Pathé. Al Cine Maravilla, d'Anglès, els equips eren l'Europa i de nou el Barcelona, en un altre partit jugat a Girona. En aquesta ciutat va obrir les portes el Teatre Albèniz el 1923, amb una inauguració que, tot i que comptava amb la presència de l'Orfeó Català, va tenir una escassa concurrència a causa dels preus, molt elevats. Tot i això, hi havia molt de públic als tres cines de la capital, i per aquesta raó es popularitzà la dita clarament paròdica «Tres temples hi ha a Girona amb més feligresos que la Catedral: l'Albèniz, el Gran Via i el Coliseu Imperial».

A *El Autonomista* podem llegir la secció Revista de Espectáculos, on apareixien les primeres crítiques de pel·lícules, signades per Protivius. En aquest context, cada vegada es feien més filmacions sobre fets quotidians i festius a molts pobles i ciu-

tats. Semblava que tothom volia tenir la seva pel·lícula. El 1925 s'estrenà al Coliseu *Ferías y Fiestas de San Narciso*, que, segons *El Autonomista*, «llamó la atención por el asunto local. Esto le valió a la Empresa unas buenas entradas». Dos anys més tard se'n presentava una altra de semblant al Gran Via, i s'estrenava *Figueras en película* al Teatre Jardí de la ciutat empordanesa. A principi de 1928 va ser el torn del Baix Empordà, amb *Palafrugell en película*, projectada a l'Ideal Cine Barcelonès, junt amb un altre film sobre la Bisbal, tots dos produïts per la casa Emérita Films. També llegim que el 14 de juny de 1930 es va rodar a Sant Feliu de Guíxols «un film de los diversos aspectos industriales y artísticos de aquella ciudad, bajo los auspicios de Don A. de Prunera, director de la casa barcelonesa Foto Cine Industrial». Aquesta llista de títols és indicativa de la importància que tenia el cinema en el nostre país i, com es pot suposar, hi havia molts

Antoni Varés muntant la pel·lícula "El castillo maldito", l'any 1950.

més enregistraments que, sense ser notícia, es feien a molts altres llocs. És ben natural que Pedro Arce, representant de la casa Kodak, fes una conferència sobre el cinema a casa el 1927, a causa de la seva creixent popularitat. Davant aquest augment, l'entitat Organitzacions Garbí publicà el manifest «Per un cinema amateur a Girona», amb la intenció d'aplegar els esforços dels que realitzaven films familiars o d'excursions, fos en 9,5 mm o en 16 mm, per poder participar en el concurs de l'Associació de Cinema Amateur de Girona i evitar la falta d'unió dels *cineïstes* (com s'autoanomenaven), denunciada per Lluís Bota i Vila. Als anys 30 aquesta modalitat era important, tant, que a Sant Joan de les Abadesses hi havia el Cinema Amateur Esplai, una acadèmia amb estudis propis i classes especialitzades. Cal destacar les vetllades celebrades als locals del GEiEG, amb pel·lícules de Josep Maria Pla i Francesc de Llobet rodades al santuari del Coll en el cinquè aplec del Grup i altres sobre muntanya i excursionisme.

Aquestes sessions es van mantenir durant la Guerra Civil, amb projeccions com el *Noticiari n.º 3*, sobre la vinguda de representants de la URSS, i un altre dedicat a la Setmana de l'Infant de Girona. Un cop acabat el conflicte bèl·lic, l'Ajuntament va comprar el documental *Girona* el 1943, i al Saló Comtal de Ripoll es presentà *Els Elois*, filmat per Marià Font durant la celebració d'aquesta festa.

Quant a les pel·lícules de ficció, les comarques gironines han estat l'escenari de moltes produccions nacionals i internacionals. Segons el diari gironí *El Norte*, el mes d'abril de 1917 es projectà a Torroella de Montgrí la pel·lícula *El secret del mar*, en bona part filmada a la platja de l'Estartit. El 1922 Royal Film enregistrà algunes escenes a l'escalinata

Antoni Martí rodant "Underworld", a la plaça de l'Hospital de Girona, l'any 1984.

de la catedral de Girona per fer *Don Juan Tenorio*. Tres anys després una companyia de Barcelona va rodar a Palamós *Mar i cel*. A Camprodon es va fer el rodatge de *Mi enemigo y yo*, produïda per CIFESA el 1944. Arbúcies va ser l'escenari de *Don Juan de Serrallonga*, de Ricardo Gascón (1948), *Juanillo, papá y mamá*, de Julio Salvador (1955), *En Baldiri de la costa*, de Josep Maria Forn (1968) i, més recentment, *Rateta, rateta*, de Francesc Bellmunt (1990). A Begur i a Pals, Joseph L. Mankiewicz va dirigir algunes escenes de *De repente, el último verano*, el 1959. Al cap de Creus es va filmar *El faro del fin del mundo*, protagonitzada per Kirk Douglas (1971), i a Torroella de Montgrí, *Borrasca*, de Miguel Ángel Ribas (1976).

Però el rodatge més famós i mític va ser, sense cap dubte, el de *Pandora y el holandés errante*, d'Albert Lewin, a Tossa el 1950, amb Ava Gardner, James Mason i Mario Cabré. Una estàtua de la sensual actriu nord-americana inaugurada fa poc temps immortalitza per sempre la seva presència a la Costa Brava.

Els creadors audiovisuals

El nombre de persones que han filmat en qualsevol dels formats cinematogràfics (9,5 mm, 8 mm, súper 8) és molt considerable, excepte en el cas dels 16 mm i sobretot dels 35 mm. Si ja és difícil fer una llista completa de gironins enregistradors d'imatges, des de la proliferació del vídeo i la seva fàcil accessibilitat aquesta feina ha esdevingut impossible. Hem hagut de fer una selecció dels autors més representatius, encara que som conscients que no és completa.

En primer lloc, és obligatori ressaltar el nom d'Antoni Varés, un dels pioners del cinema amateur i també conegut per ser grafista i pintor. Les seves primeres pel·lícules eren de caràcter naïf, com *El rapte de Maria Rosa* (1930) o *Fent l'híndiu* (1937), però els seus treballs dels darrers anys varen ser més elaborats, com *Niños* (1951-1953) i *L'home del sac* (1969). Aquests dos últims tenen com a tema comú els jocs infantils. El 1967 l'AFIC organitzà el Primer Trofeu Antoni Varés de cine amateur. Es convocà durant deu anys consecutius.

BIBLIOGRAFIA

Les avantguardes fotogràfiques a Espanya. Fundació «la Caixa», 1997.

BELLAPART I ROIG, Jordi: *El nostre cinema. Introducció a la història del cinema a Torroella de Montgrí (1895-1995)*. Torroella de Montgrí: Museu del Montgrí i del Baix Ter / Ajuntament de Torroella de Montgrí, 1995.

Cinematògraf. Història de la Catalunya Cinematogràfica. Vol. 2. Annals de la Federació Catalana de Cineclubs. 1985.

Cinematògraf. La historiografia cinematogràfica a Catalunya. Barcelona: Societat Catalana de Comunicació, 1993.

«Dossier Fotògrafs». *Revista de Girona*, núm. 125, novembre-desembre 1987.

La fotografia pictorialista a Espanya (1900-1936). Fundació «la Caixa», 1999.

GRAU I FERRANDO, Dolores: *Els artesans de la imatge*. Quaderns de Palafrugell, núm. 5. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell i Diputació de Girona, 1997.

Emili Massanas i Burcet. Fotògrafs i editors a les comarques de Girona. Quaderns de Fotografia. Girona: Diputació de Girona, 1998.

«La fotografia d'Emili Vilà». *Revista de Girona*, núm. 186, gener-febrer 1998, p. 30-35.

LÓPEZ MONDÉJAR, Publio: *Las fuentes de la memoria*. Madrid: Lunberg, 1996.

MARTÍ, Daniel; MEDALLA, Jordina: *El cinema a la vila d'Arbúcies*. Col·lecció Montsoliu 2. Arbúcies: Museu Etnològic del Montseny, la Gabella i Llibres del Segle, 1998.

MASSANAS, Emili: «Els retratistes». *Revista de Girona*, núm. 131, 1988, p. 12-41.

PUJOL I BERTRAN, Manel: *Casal Camprodoní. Una Societat a través del temps*. Camprodon: Casal Camprodoní, 1994.

VARÉS I DE BATLLE, Albina: «Antoni Varés. Un home i el seu temps». *Crònica* (publicació de l'Arxiu de Llagostera), núm. 13, 1995.

Des de 1990 l'Ajuntament de Girona es fa càrrec de les Jornades Antoni Varés sobre la Imatge i Recerca Històrica.

Un altre nom prou important, gràcies també a la seva magnífica col·lecció avui exposada al Museu del Cinema de Girona, és el de Tomàs Mallol, autor de 31 curtsmetrages, alguns dels quals van ser guardonats en festivals internacionals de cinema. En la seva obra, l'autor intenta donar resposta a la pregunta mai resolta de què és el temps. Va ser fundador de la Unió de Cineastes Amateurs i ha fet de productor i, ocasionalment, d'actor.

El figuerenc Josep Montalà i Cufí realitzà *Aquella paràbola* el 1950, una pel·lícula de ficció en blanc i negre de 16 mm en què participà Narcís Sans. Una més recent, en format 35 mm, va ser *El Teatre Museu Dalí tanca a les 7*.

A Olot tenim Pep Callís, director del llarg en 35 mm *Nafalina*, l'únic de caràcter comercial produït i rodat a la capital de la Garrotxa, i finalista al Premi de Cinematografia de la Generalitat de Catalunya el 1982. El seu director de fotografia, Joan Costa i Casals, ha participat en la sèrie de TV3 «Les comarques de Catalunya».

Joaquim Puigvert, de Vilobí d'Onyar, ha fet una trentena de pel·lícules de diferents metratges, generalment de caràcter antropològic, documental, experimental i familiar. En destaca *Un rajoler*, guardonada amb un primer premi en l'apartat de documentals del Festival de Cinema de Sant Sebastià.

El gironí Jordi Lladó començà amb realitzacions curtes dins el cinema amateur dels anys 60 i després dirigí un llargmetratge en 16 mm, *Amor adolescente*, amb guió de l'escriptor Josep Maria Gironella, que es va estrenar públicament el 27 de novembre de 1969 al Cinema Orient, sala d'art i assaig de Girona.

El 1970 es va constituir la productora de films independents Kinema Grup. Un dels seus membres, Joan

Roura, va ser autor de pel·lícules documentals com *Adéu a un amic*, sobre el carrilet de Sant Feliu. Altres components de l'entitat eren Josep Maria Planas i Joan Boadas.

Respecte el cinema d'animació, és obligatori referir-se a dues productores ganxones: Peti qui Peti Cinema, amb curts com *Els Lepranxa*, fets per Toni Ferrer i Judith Albertí; i Experimental Ninots, productora de *Preludi en ja*, rodada en 16 mm i guanyadora del Film d'Or al millor curt d'animació del Festival de Cannes de 1985.

En l'àmbit dels curtsmetratges en 35 mm esmentem *Panteix*, de Lluís Valentí, i *La sempiterna esperança i Imocència. Un joc de nens*, del banyolí establert a Cassà de la Selva Josep Puigvert.

Un nom ineludible en la creació audiovisual gironina és el del bisbalenc Antoni Martí, autor d'una extensa filmografia: pel·lícules com *Hic Digitur Dei*, de 87 minuts i en súper 8 color; el curt en 35 mm *Undenworld* i el llarg *Una nit a Casablanca*, així com una ampla videografia en què recupera moltes pel·lícules familiars i documentals d'altres autors, una feina importantíssima també duta a terme pel Col·lectiu de Cinema Independent de la Garrotxa i altres associacions i institucions.

Per acabar aquest article, és just parlar de tres festivals de cinema celebrats a les nostres comarques durant el segle XX, impulsors de la creació i difusió del món audiovisual gironí: el 1962 va tenir lloc a Sant Feliu de Guíxols el Primer Festival del Film Amateur de la Costa Brava, que tingué continuació fins al 1982; el 1964 va néixer el Concurs de Cinema Amateur de Palafrugell, vigent fins al 1985; i des de fa onze anys es celebra el Festival de Cinema de Girona, dirigit per Lluís Valentí, que es va consolidant com un gran festival de curts de Catalunya.